

1 »Posljednja večera« u franjevačkom samostanu na Hvaru

KRUNO PRIJATELJ

Opet oko hvarske »Posljednje večere«

U svom članku iz 1956. o »Posljednjoj večeri« u franjevačkom samostanu na Hvaru bio sam iznio, uz opis toga možda najpopularnijeg slikarskog djela u Dalmaciji, i njegovu stilsku analizu, razvoj atributivnog problema te slike u nauci od bilješke hvarskog biskupa Ivana Dominika Stratika iz 1840, koji je prvi naveo kao njenog autora Firentinca Mattea Rossellija (1579—1661), preko radova D. Fabjanića (1854) i B. Maroevića (1882) koji su ponavljali tu atribuciju, do D. Westphal (1937) koja je ispravno uklopila hvarsko platno u mletačko slikarstvo ističući kako slika stilistički podsjeća na Palmu Mlađega (1544—1628) i kako bi mogla biti rad Mateja Ponzonija (1584— iza 1663) s obzirom na slova MAT na desnom donjem dijelu slike. U svojoj sam radnji, iznijevši genezu atribucije Rosselliju, koja je bez ikakve stilske i arhivske osnove očito iskonstruirana od Stratika na osnovu Baldinuccijeva leksikona, i osporivši vezu sa Ponzonijem, iznio sam kao najvjerojatniju mogućnost da bi slika bila djelo Palme Mlađeg ili njegovog kruga.¹

¹ Prijatelj, »Posljednja večera« u franjevačkom samostanu na Hvaru, *Mogućnosti III*, 3, str. 212—219, Split 1956; *Isti, Umjetnost XVII i XVIII stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1956, str. 63; *Isti, Le opere del Palma il Giovane e dei manieristi veneziani in Dalmazia*, Venezia e l'Europa, Venezia 1956, str. 295. Od starije literature vidi: *D. Fabianich, Memorie storice letterarie di alcuni conventi della Dalmazia*, Venezia 1845, str. 42; *Isti, Dipinti della città di Lesina*, Zadar 1849; *B. M. (aroević), Dipinti che si trovano nella chiesa e nel convento del M. M. R. R, P. P. Francescani M. M. O. O. di Lesina*, *Bulletino d' archeologia e storia dalmata V*, Split 1882, str. 84; *D. Westphal, Malo poznata slikarska djela XIV do XVIII stoljeća u Dalmaciji*, Rad JAZU 258, Zagreb 1937, str. 44—46.

² G. Gamulin, *Posljednja večera od Matteja Ingolija u Franjevačkom samostanu u Hvaru*, Radovi Seminara za povijest umjet-

Dvije godine kasnije na hvarsku se sliku navratio G. Gamulin koji je, usvojivši opću mletačku maniriističku karakterizaciju slike i datiravši je u kraj Cinquecenta ili same početke Seicenta, atribuirao istu ravenskom slikaru Matteu Ingoliju (1585—1631), koji slikarski spada u venecijansku školu kao zakašniji sljedbenik Paola Veronesea i istoga Palme Mlađega, i to na osnovu sličnosti s detaljima Ingolijeve slike »Utemeljenje Euharistije« u Pinakoteci u Ravenni i njegovih slika u Museo civico u Trevisu, a iznoseći kao potvrdu i spomenuta slova MAT na hvarskom platnu.²

Vraćam se danas nakon petnaestak godina hvarskoj slici donoseći reprodukciju jednog drugog platna iste teme koje pokazuje s hvarskim niz više nego li frapantnih i upravo začuđujućih srodnosti. Radi se o »Posljednjoj večeri« u sustolnoj crkvi u Portogruaru u Venetu.³

Slika iz Portogruara, kojoj su dimenzije 5,50/1,50, m (tj. nešto manje od hvarske koja ima oko 8/2,50 m) prikazuje trenutak iz posljednje večere kada Krist, nakon što je osnovao Euharistiju, pričešćuje sv. Ivana.

nosti Filozofskog fakulteta, Zagreb 1958, str. 6—13; *Isti Stari majstori u Jugoslaviji I*, Zagreb 1961, str. 139—145.

³ Sliku u Portogruaru objelodanio je Mons. A. Sedran, *Il Duomo-concattedrale di Portogruare*, Portogruaro 1961, str. 42—43, gdje navodi kao autora slike *Pietra Vecchio* i spominje da je to platno 1959. g. kao njegov rad namjeravala »Direzione alle belle arti del Comune di Venezia« izložiti na izložbi »La pittura del Seicento a Venezia«, ali da se od toga naknadno odustalo. Sliku je 1961. očistio slikar-restaurator *Nevino Stradiotto*. Kao o djelu *Vecchie* o slici piše i A. Rizzi, *Storia dell' arte in Friuli — Il seicento*, Udine 1969, str. 50, sl. 107. Oba ova autora nisu znala za natpis na slici. Zahvaljujem Mons. A. Sedranu i prof. dr. A. Rizziju što su mi omogućili proučavanje slike u Portogruaru i nabavu njene fotografije.

2 »Posljednja večera« u sustolnoj crkvi u Portogruaru

Oko stola, koji ima isti oblik, položaj i identično nabrani stolnjak kao na hvarskoj, na isti način postavljene flaše i čaše s vinom i skoro jednako raspoređene kriške kruha i tanjuri s hranom, grupirani su apostoli od kojih su neki identični s hvarskim u svojim impostacijama, pozama, fizionomijama, a i kolorističkim odnosima njihovih haljina. Naročito su frapantne analogije grupa Krista i Ivana, apostola lijevo od Krista i dvojice s leđa prikazanih apostola u bogato nabranim plaštevima s prvoga plana. Grupa apostola i prosjaka nalazi se u Hvaru na desnoj, a u Portogruaru na lijevoj strani. Slična je i arhitektura s bazama stupova u pozadini, dok su najveće razlike u lijevom i desnom dijelu kompozicije. Više nego li bilo koji zamorni komparativni opis o tim identičnostima, sličnostima, srodnostima i razlikama, najbolje govore reprodukcije obiju slika koje prilažemo uz ovaj članak.³

Posebno treba napomenuti, da je slika iz Portogruara bila u novijoj literaturi atribuirana Pietru Vecchia (1603—1678), ali, uz stilsku neodrživost te atribucije, ona otpada i radi dosad nezapaženog natpisa na donjem lijevom dijelu slike koji glasi:

ANNO DNI
MDCIV
IACOMO BUTOLO
GASTALDO

Ako uporedimo obje slike što se tiče kvaliteta, bez obzira što je ona u Portogruaru na vrlo visokom mjestu tj. na visini od oko 15 m iznad portala i velikog natpisa na unutrašnjem zidu pročelja crkve, a i prilično prljava, tako da ju je teško analizirati u pojedinostima, čini mi se, da je hvarska nešto kvalitetnija, što se može osjetiti u izrazitijim fizionomijama, većoj mekoći u

3—4 »Posljednja večera« u franjevačkom samostanu na Hvaru (detalji)

5 »Posljednja večera« Jacopa Palme Mladeg u Narodnoj galeriji u Pragu

obradbi materije i profinjenijim kolorističkim nijansama.

Upozoravajući na sliku u Portogruaru želim spomenuti još dvije »Posljednje večere« koje se uvjerljivo pripisuju Jacopu Palmi Mlađemu. Prva od njih nalazi se u Galleria Lorenzelli u Bergamu, a reproducirana je u oglasu za tu galeriju u časopisu »Arte veneta« za 1970, a druga je u Narodnoj galeriji u Pragu.

Slika u Bergamu ima s onom u Portogruaru veoma velikih sličnosti. Iako je kompozicija nešto užeg i višeg formata s tendencijom k vertikalnom, a ima razlika osobito u desnom i lijevom dijelu, te nekih varijacija u likovima dvojice apostola viđenih s leđa u prvom planu, u obje su slike skoro identične skupina Isusa i sv. Ivana evanđeliste, te četvorice apostola s lijeve i četvorice s desne strane Krista, tako da je sasvim isključeno da su te analogije mogle nastati slučajno. Praška je slika skicoznija, slobodnija i razigranija, ali su i tu vrlo uočljive srodnosti, a naročito u centralnoj skupini Isusa i sv. Ivana.⁴

⁴ Reprodukciju slike u Bergamu v. u oglasnom dijelu »Arte veneta« 1970, a one u Pragu u katalogu »Venezianische Malerei 15. bis 18. Jahrhundert«, Dresden 1968, str. 74—75, sl. 67. Isti tekst o ovoj slici nalazi se u katalozima iste izložbe mletačkog slikarstva izdanim u Varšavi, Pragu i Budimpešti. Palma Mlađi je naslikao još nekoliko »Posljednjih večera« od kojih su mi poznate ona u katedrali u Cividaleu datirana god. 1606

Na temelju analize svih ovih slika iznio bih neke zaključke do kojih možemo doći nakon razmatranja čitavog problema:

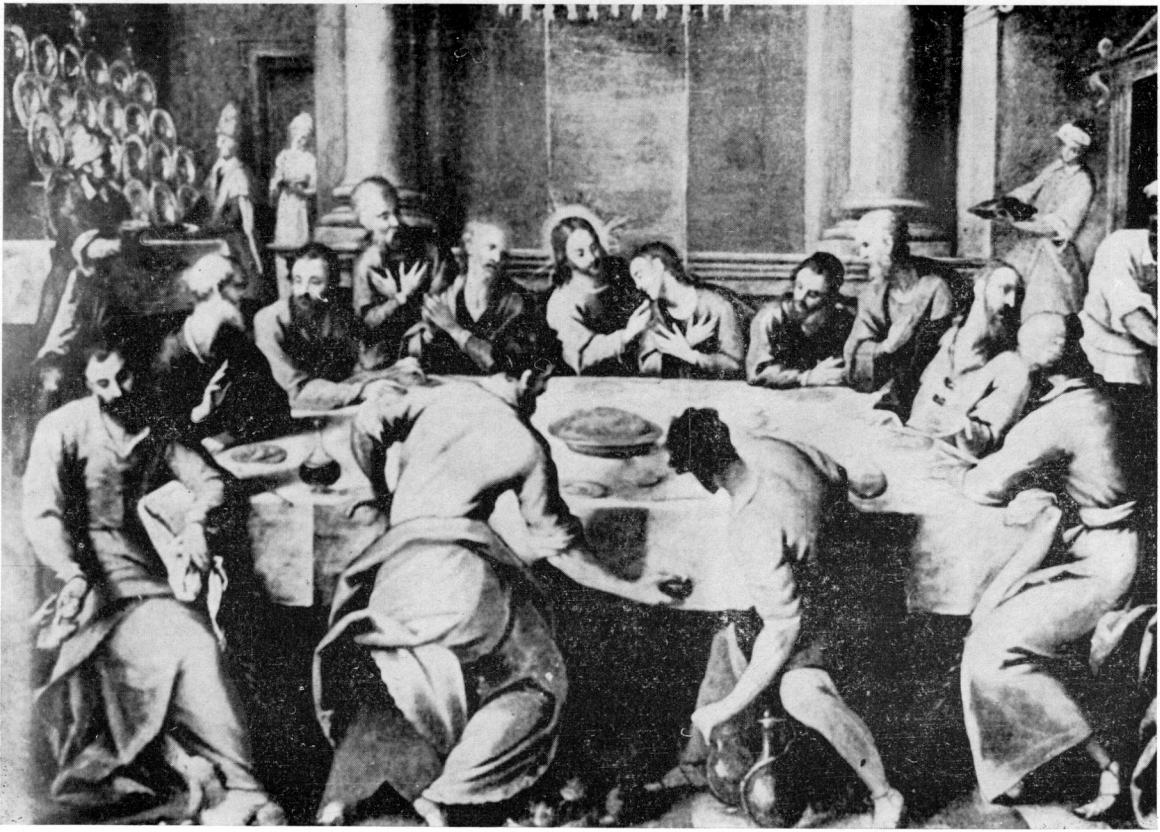
a) hvarska je »Posljednja večera« očito nastala pod direktnim uplivom slike iste teme u sustolnoj crkvi u Portogruaru u koliko nije postojao još neki uzor koji nam je danas nepoznat,

b) »Posljednja večera« u Portogruaru nastala je pod direktnim uplivom Palminih slika iste teme u Bergamu i Pragu, a naročito ove prve.

c) s obzirom što je slika u Portogruaru datirana god. 1604, taj se datum mora smatrati kao »terminus ante quem« za hvarsku sliku,

d) »Posljednja večera« u Portogruaru i ona u Hvaru mogle su najvjerojatnije nastati obje u samoj radionici Jacopa Palme Mlađega, a može se pretpostaviti, osobito za hvarsku, i moguća direktna suradnja samog majstora s obzirom na vrlo visoki kvalitet nekih njenih dijelova.

(v.F. di Maniago, Guida di Udine e Cividale, San Vito 1839, str. 100, A. Rizzi, o.c., str. 37, sl. 74) i ona u katedrali u Poreču koja je nedavno restaruirana u Zagrebu (v. A. Santangelo, Inventario degli oggetti d'arte in Italia — Provincia di Pola, Roma 1935, str. 126, V. Zlamalik, Umjetnine iz Poreča, Zagreb 1966). Obje su ove slike kasnije od onih u Bergamu i Pragu koje treba datirati prije od 1604, te predstavljaju kasnije rijelaboracije iste teme.

6 «Posljednja večera» Jacopa Palme Mlađeg u Galleria Lorenzelli u Bergamu

Riassunto

RITORNANDO ALL' «ULTIMA CENA» DI HVAR

L'autore, che aveva nel 1956 pubblicato uno studio sull' «Ultima cena» nel convento dei francescani di Hvar avvicinandola a Palma il Giovane e alla sua cerchia, riproduce un'altra «Ultima cena» datata nel 1604 che si trova nella chiesa concattedrale di Portogruaro la quale è in molte parti uguale al dipinto dalmata nella composizione, come pure nel colorito e in una serie di particolari. Riproducendo pure l' «Ultima cena» di Jacopo Palma il Giovane nella Galleria Lorenzelli di Bergamo e quella dello

stesso pittore nella Galleria nazionale di Praga, l'autore conclude che il dipinto di Bergamo e in parte quello di Praga sono stati i modelli della «Cena» di Portogruaro la quale a sua volta è stata modello per quella di Hvar. È molto probabile che sia la «Cena» di Portogruaro che quella di Hvar siano state dipinte nella bottega stessa del Palma forse colla collaborazione del maestro stesso specialmente in quella di Hvar che ha dei particolari di alta qualità.